

---

lijk eens en De Clercq bewonderde Caroline om haar krachtig huiselijk beleid. Op 11 december 1828 noteerde hij naar aanleiding van een preek van Secrétan die ze beiden gehoord hadden, met een hart vol dankbaarheid dat Caroline de kracht Gods in haar hart had mogen erkennen. Hoe had hij niet gemord tegen God dat verschil van godsdienstig inzicht oorzaak zou worden van onaangenaamheden tussen hen. Hij voelde zich nu schuldig, want als Caroline klaagde dat zij zich de waarheid niet kon toe-eigenen, had hij met ‘koude redeneeringen’ geantwoord. Maar nu was het anders, nu kon de ‘ware vereeniging in den geest’ tussen hen plaats grijpen.

De ontwikkeling van zijn kinderen had zijn volle aandacht, maar vaak betrapte hij zich erop ongeduldig te zijn. Met Gerrit, de oudste, zeer begaafde zoon had hij het dikwijls moeilijk: ‘Gerrit gaf hem weder veel te doen. Zoo veel verstand, zoo veel raisonnement en echter is het moeilijk om zijn hart te treffen[...]’ (4 augustus 1828). Maar heerlijk vindt hij het als Gerrit met aandacht naar een preek heeft geluisterd en die heeft begrepen. Gerrit gaat dus ook mee naar de kerk. Een ander staaltje van godsdienstige opvoeding: vader en zoon maken samen een wandeling en gaan een tijdje in de berm zitten. De Clercq leest voor uit *Handelingen der apostelen*, Gerrit wil dat hij nog verder leest, ‘terwijl hij tevens bramen zoekt.’ ‘Leid hem, leidt alle andere [kinderen] in uwe waarheid o God, uw woord is de waarheid, bewaar hen in reinheid des harten’, voegt De Clercq toe aan deze notitie (31 augustus 1828).

In oktober 1829 begint De Clercq met aarzeling of hij dit wel zal kunnen, met de huiselijke godsdienstoefening ‘s morgens aan het ontbijt. De dienstbodes zijn erbij, ook de rooms-katholieke Truitje, die daarvoor toestemming krijgt van de pastoor. De Clercq tekent vrijwel dagelijks op welke bijbelgedeelten hij voorleest; daaraan knoopt hij dan een overweging vast. Soms stelt Gerrit een vraag. Het geheel wordt besloten met een gebed. Het moet heel wat tijd in beslag genomen hebben, maar de dag begon vroeg in huize De Clercq.

In 1823 schreef De Clercq hooggestemd mede na gesprekken met Da Costa, dat voor hem de letterkunde ‘het rijk der denkbeelden’ was ‘die de edelsten onder de stervelingen beziel hebben, en voor hen boden waren uit een hoogere wereld, waarvan ons tegenwoordig bestaan slechts de flauwe schaduw kan opleveren.’ In de Haagse jaren klinken andere geluiden. *Das Heimweh* van Jung-Stilling lezend noteert hij: zo’n boek heeft altijd iets gevaarlijks, ‘de huishouding Gods’ met de gelovigen zoals die inderdaad is, wordt erin geschilderd, maar dan enigszins ‘romanesk’. Dat wil zeggen het is geen rechtstreeks betoog, *Das Heimweh* is gegoten in